

Větrné mlýny v českých zemích

Vydáno dne 12. 12. 2005 (1527 přečtení)

Historie větrných mlýnů

Nejstarší zařízení, na kterých člověk už od dob neolitických mačkal zrna, byly drtiče a ruční mlýnky, dodnes zachovávající svou prastarou podobu ve formě žernovů, známých ještě v zapadlých horských krajinách. Lidská síla byla často nahrazována silou zvířecí; na území nejstarších kultur v Egyptě a přední Asii byly poměrně velmi brzo k pohonu objeveny a využity další zdroje energie: voda a vítr. Obě tyto přírodní síly byly po staletí důležitými pohonnými zdroji a až koncem 18. a 19. století je vystřídala pára plyn a elektrina.

Ruční mlýnek s horizontálními kameny

Rotační ruční mlýnek se samotážnými kameny

Ruční mlýnek v lavici

Nevíme kdo byl vynálezcem větrného kola, většina autorů se však shoduje na tom, že je objevení několik tisíc let před n. l. v Orientu v oblasti persko-arabské pro nedostatek vody. Dosud zachovalé zděné větrné mlýny v Moonu u Alexandrie jsou staré asi tři tisíce let.

Nejstarší větrné mlýny v Moon u Alexandrie

Čínské horizontální větrné kolo

Domníváme se, že zprávy o větrných mlýnech se v Evropě dověděli od vracějících se vojáků z křížových výprav na přelomu 11. a 12. století. Podle druhé teorie přišly první mlýny do Evropy prostřednictvím Arabů jejichž říše sahala v 8. století až na Pyrenejský poloostrov a to do Španělska. Nejstarší zmínka o evropském větrném mlýně však je v anglosaské listině z roku 833. Počátkem 12. století byl znám větrný mlýn ve Francii, roku 1274 v Nizozemí, ve 13. století v Německu a v Čechách, roku 1332 pracoval v Benátkách atd.

Francie rukopis ze 14. st.

Itálie rukopis začátek 14. st.

Německo 1430

Zděné věžovité větrné mlýny, jejichž staré konstrukce se dochovaly v oblasti Středozemního moře a na Blízkém východě, byly v západní Evropě záhy zdokonaleny zavedením otáčivé střechy a křídel. Anglický badatel Rex Wailes našel znázornění zděného větrného mlýna s otáčivou střechou pocházející už z roku 1390.

Donedávna se téměř všichni badatelé shodovali v tom, že první větrný mlýn v českých zemích byl postaven v roce 1277 na Petříně u Strahova v blízkosti kostela sv. Vavřince. Tento až dosud platný názor se snaží vyvrátit V. Hrubý svým velmi zajímavým archeologickým objevem při výzkumu staroslovanského opevnění ve Starém Městě, kde osm metrů od opevnění v poloze „Padělky u mlýna“ našel pod ornici na rozloze 8 x 16 m zbytky základů stavby, původně zbudované z kamene, kladeného na maltu.

Základ této stavby tvoří rovnostranný kříž nejspíš podezdívka pod dřevěným základem sloupového otáčivého mlýna. V. Hrubý tuto stavbu datuje do druhé poloviny 10. století.

Zprávu o větrném mlýně najdeme u Václava Hájka z Libočan v Kronice české, kde Hájek píše při zmínce o založení Žatce roku 718, že „od toho prvního mlajnu na vodě naučení brali a na jiných řekách také sobě mlýny k tomu nápodobně strojili; neb předtím všickni Čeští mlýnové na horách a na větru byli.“ Tuto zprávu je nutné brát s rezervou, protože dříve panoval všeobecně názor, že větrné mlýny existovaly před vodními.

Nejstarší vyobrazení větrného mlýna v Evropě (Cantebury, Anglie 1270)

Složení větrného mlýna Kresba ze 13. st.

Nejstarší zobrazení holandského typu Anglie 1390

Na Moravě máme doloženy větrné mlýny již ze druhé čtvrtiny 14. století. Existovaly i v dalších stoletích a jejich počet zvláště v 16. a 17. století, jak můžeme soudit z písemných dokladů a z četných rytin zvláště cizích měst, byl v Evropě poměrně značný. V 18. století se mlýny začaly stavět překotným tempem a díky tomu nazývají němečtí badatelé tuto dobu „Windmühlerenaissance“.

Nejstarší vyobrazení větrného mlýna u nás 1489

Vyobrazení na veduté města Bílovec 1805

Niva u Prostějova vojenského mapování 1764-68

Větrné mlýny vznikaly především tam, kde byl dostatek stálých, pravidelných a rovnoměrných větrů a nedostatek tekoucí vody, kde potoky rychle vysychaly, rozvodňovaly se nebo v zimě na dlouhou dobu zamrzaly. Proto se jich nejvíce postavilo na území severovýchodní a střední Moravy. V některých obcích pracovaly dokonce i více mlýnů, protože jeden nestačil krýt spotřebu a lidé bývali někdy i několik dní bez chleba.

Nejčastějšími lokalitami pro stavbu větrných mlýnů byly: Hornomoravský úval, Moravská brána, Haná a hlavně Slezsko. Na Moravě a ve Slezsku je doloženo celkem 685 větrných mlýnů z toho 61 zděných hlavně díky Václavu Burianovi. V Čechách Ota Pokorný zjistil 216 větrných mlýnů z toho 53 zděných. Bohužel neměli v té době k dispozici mapy z prvního vojenského mapování, kde se objevuje dalších 55 lokalit (15 v Čechách a 40 na Moravě).

Objevy soukromých badatelů na začátku 21. století dokazují, že počet lokalit výskytu větrného mlýna u nás bude hodně přes 1000. Konečný počet však patrně nebude nikdy znám.

Dodnes nebo do nedávné doby jsou dochovány větrné mlýny z 19. výjimečně z 18. století. Vročení (často s monogramem sekerníka nebo majitele) bývá u dřevěných mlýnů přímo ve mlýně na některém základním trámu. U některých větrných mlýnů však postrádáme vročení, u jiných nemusí být směrodatné. Zděné větrné mlýny mívají vročení také v kameni ve výšce dveří i jinde. Také moderní doba pochopila nesmírný význam využití laciné větrné síly. V roce 1860 vynalezl Američan Halladay větrný motor, jehož konstrukce byla zdokonalena v Německu a u nás pak A. Kunzem v Hranicích na Moravě. Větrné motory pohánějící čerpací, mlecí a jiná zařízení se v první polovině 20. Století rozšířily u nás i v jiných evropských zemích stejně jako mimo Evropu, hlavně v Americe a Austrálii.

Otázka nového využití větrné energie je i dnes aktuální, soupis lokalit větrných mlýnů může být určitým vodítkem pro moderní využití větrné energie, protože lid vycházejí ze svých bohatých a tradičních zkušeností a znalostí přírody stavěl tyto mlýny obvykle na místa povětrnostně velmi výhodná.